

Костић Д-р Лаза М.: Закон о местима са списковима свих вароши и варошица и коментаром. Београд 1928. Штампарија „Тудовић“. Стр. 1—68.

Као 13. књига библиотеке „Савремене Општине“ изашла је ова врло интересантна расправа г. Костића, професора Статистике на Суботичком Правном Факултету. Због свог врло значајног предмета и изложених података од велике користи ће бити нарочито за антропогеографска проучавања наших вароши.

Г. Костић је изнео „Закон о томе која су места у Србији окружне вароши, варошице а која села“, донет још 1866. а допуњаван 1885. г. односно израде регулационог и нивелационог плана варошких насеља. Овај закон све досада никако није мењан, ма да се, приликом проглашења места за варошка насеља, по њему поступа и данас за целу територију наше државе. Из излагања г. Костића види се да је ово управо „Закон о насељима“, који своје закључке базира на антропогеографским фактима и стацијама, те према томе даје појединим местима њихову правну санкцију, форму. Принципи овог закона не односе се на административну, самоуправну форму ових насеља, већ је њему „главни циљ да утврди карактер сваког појединог насеља с обзиром на његову спољну конструкцију и економске односе који у њему владају“. Свих девет чланова овог Закона г. Костић је прокоментаришао врло јасно и документовао добрим примерима правно-економског значаја. Први члан овог закона као вароши, односно варошице или села сматра „сва места у Србији, у којима људи стално у скупу живе“. У вези овога г. К. је изложио битне разлике између села и вароши, које су, у главном, већа и гушћа насеља, боље израђене и уређене, а економски живот им је претежно занатско-индустријски и трговачко-саобраћајни. Г. К. сматра да је назив варошица, ма да деминутив од мађарске речи варош, погоднији од назива „трговаште“ или „трг“, како се обично говори у хрватско-словеначким крајевима. Даље налази да би „српски било град“, како се „по појмовима у Србији представља само утврђено или зидовима опкољено место“. По 2. члану овог закона „вароши су: Београд, и сва она места, у којима стално пребивају окружне власти“. Али, како по чл. 6. овог закона државне власти имају могућности и права да и друга места прогласују за вароши, па се од овога члана оступило, и по Уставу од 1903. г., поред тадањих окружних вароши, проглашене су за вароши још и: Алексинац, Јагодина, Књажевац, Лозница, Лесковац, Параћин и Свилајнац. Слично томе, указом од 1914. г., поред 12 окружних вароши, проглашене су за вароши у Ј. Србији: Велес, Ђиљане, Де-

бар, Бевђелија, Прилеп и Сјеница. 1919 г. Беране, Бијело Поље, Пећ и Плевља присаједињени су Србији као окружне вароши. Г. К. налази да би, с обзиром на број становништва, требало као вароши сматрати и Струмицу и Ђаковицу, јер се оне званично тако и сматрају, ма да за то нема правне санкције нису ни окружна места, а (нису ни специјално проглашене за вароши).

У чл. 3. овог закона набројено је 21 насеље које закон сматра за варошице. То су све среска места, сем Мајданпека и Мачванске Митровице (г. К. је назива „М. Митровица“). Али, како су тада многа села, на основу чл. 6. овог закона проглашена за варошице, чији тачан и аутентичан списак „нема ниједно надлештво у Држави“, г. К. је, са много труда претражујући све Зборнике Закона, разне Уредбе, а нарочито Српске односно Службене Новине, успео да састави списак свих, до фебруара 1927., овако проглашених варошица у Северној Србији. Списак варошица средно је по њиховом датуму проглашења. Податке о проглашењу за варошице није нашао за Жагубицу и Александровац, Каменицу, Панчево, Дојран, Фурку и Рожај.

Како су за варошице проглашавана само места са развијенијим економским животом, у вези са напреднијим саобраћајем, то се из списка г. К. може видети економски развитак појединих делова Северне Србије. Највећи је број проглашених варошица из Шумадије. Прво место по овоме проглашено за варошицу, 1881. г., јесте шумадијско село односно садањи Наталинци. Већа проглашења варошица била су 1882. г., нарочито 1885. и 1886. г. То су у главном била све тадашња среска места, која су, као административни центри, почела да се мало јаче развијају. Од децембра 1886. па до јануара 1904. г. проглашено је 11 села за варошице, без мало сва из шумадијског дела долине Велике Мораве. Отада, нарочито после Светског Рата, за варошице је проглашено 76 села. То најбоље показује колико је Северна Србија у то време напредовала. Из праве Шумадије проглашено је тада 30, из Тимочке крајине 11, Пожаревачке околине 8, долине Јужне Мораве 16 и ваљевско-подринских крајева 11 варошица. Из списка проглашених варошица у Јужној Србији види се да су у главном среска места (25 их проглашено 1914. год., а 14 после, од 1920.—1927. г.)

Остали чланови овога закона сматрају: чл. 4. сва остала места да „јесу села“, а чл. 5. сва места, изван досадањих, груписана „одвојено због особености каквих занимања“ да припадају сталним местима на чијем су атару. Чл. 6. говори о промени назива места, ако се „жiteljство и начин занимања временом про-

мени“, а чл. 7. и 8. о регулацији варошких насеља. Због великих трошкова око регулације многа се села и не могу да прогласе за варошице, а нека, као већ проглашене варошице, поново прогласују за села (на пр. Заграђе у срезу за Јечарском). Међу овим члановима нарочито је интересантан чл. 4., који сматра село као основну антропогеографску јединицу. По њему свако је место село, ако није уредно проглашено за варошко насеље. Уопште овај закон не зна за засеоке, о којима говоре доцнији, други закони, сматрајући их као засебну категорију насеља. Неки су од заселака указом проглашавани за села. Овај закон не зна ни за бање, које су такође доцнијим законима одвојене као засебна насеља. Још шестих година прошлог века тадање централне власти много су радиле на правном уређењу питања насеља уопште (издат је „Закон о општинама“, пре њега „Правила о ушоравању села“, многе наредбе да се Цигани „на стална пребивања навикну“ и т.д.).

Најзад, г. К. је навео да су, приликом проглашавања села за варошице, често мењана имена насеља (на пр. друмско насеље „Вареш“ у Јадарском селу Јаребицама названо је „Драгинац“, Врањска бања — „Бања Краљице Драге“ и др.).

Рад. Ускоковић.

Ancel Jaques: Les Balkans face à l'Italie. Librairie Delagrave, 1928., Paris, Rue Soufflot 15., стр., 1—126.

Готово читав један век Енглеска је имала без мало монополисан положај на трговима Средоземног Мора. Као аграрне, те су земље најбоље тржиште за њену индустрију. У последње време јавља се свуда италијанска индустрија као опасан ривал: у Бугарској, Југославији, Турској, а прети опасност и азијским и афричким обалама. Стога треба дати Италији концесије. Одатле у последње време позната слабост Енглеске према Италији, и италијанска агресивност, нарочито на Балкану. Прећутни споразум, али „под цену одржања мира“. Погрешно би било мислити да је Италија добила одршене руке; то би било противно основама енглеске политике.

Италија на Левенту чини велике напоре, али постиже ситне успехе. Стога се обраћа Балкану. Да би се осигурала са Севера, лансира могућност анексије Аустрије, да ублажи срџбу Немаца, и буде слободнија у балканској политици. Најпре се обраћа на Румунију, с којом закључује уговор „пријатељства и сарадње“. Али, да не би изазвала срџбу Совјета не признаје анексију Бесерабије. Зато је морала да чека на ратификацију уговора.

После Румуније долази на ред Арбанија, с којом закључује уговор „статус кво-а политичког, правног и територијалног у

оквиру уговора... и пакта Друштва Народа“. Уговор пред Европом приказује као саобразан пакту Друштва Народа, а у Арбанији формално обећава одржање садањег режима. Од тада почиње систематска пенетрација Арбаније. Оснива Народну Банку са италијанском већином, изграђује стратегијске путеве од мора до Југосло-словенске границе, заузима историјске путеве, уређује арбанаску милицију, „помера италијанску границу са Јадранског Мора на обале Дрима“.

Иако то изазива узнемирење у југословенској спољној политици, ипак Италији не доноси очекиване резултате. Акција да потпуно изолиује Југославију овај пут не успева. Политика балканске солидарности наглашује се у Грчкој, Румунији, па и Бугарска се одупире италијанским настојањима.

Према тој италијанској активности Балкан показује знаке дубоких унутрашњих криза. У свима балканским државама на реду су аграрне и социјалне реформе, праћене унутрашњим потресима. Сељачке демократије Балкана израђују бедеме и против бољшевичког комунизма и против италијанског империјализма. Прилике у Југославији и Румунији писац правилно оцењује. Бугарским уверавањима, по нашем мишљењу, поклања одвише вере. Тачно је, да је тежак положај данашње бугарске владе, али је тачно и то, да је она дошла на власт и да се одржава помоћу оних, који су противни свакој искреној сарадњи између Срба и Бугара. За те је људе македонско питање и данас онако какво је увек било.

Истина је да је македонско питање узело други обрт, али интензивним радом који изводе нарочито Југословени, а не вољом и пристанком професионалних Македонаца. Под утиском тих огромних напора становништво је задовољно и тражи само мир.

За дубоке социјалне и аграрне реформе, које се на Балкану изводе, треба мира и времена. И ми верујемо да ће те реформе изградити на Балкану снажну демократију села, што ће бити највећа опасност за садању италијанску политику.

Овом књигом писац је ванредно илустровао тежње и настојања Италије на Истоку уопште, а нарочито на Балкану. Нетачности даду се разумети, и објаснити пишевом слабшћу према балканској федерацији и жељи да што пре до ње дође.

Шиуро Солдо.

Шобајић Симо: Црногорци, Београд 1928, страна 1—136.

Писац најпре говори о идеји црногорске државе и о тешкој борби коју је државна власт водила са племенима. Затим излаже опште психичке особине Црногораца. Црногорац је суров, јер га је таквим начинио

сам начин живота; озбиљан је и сујетан на своју прошлост пуну борби. Сујета је главни узрок што се Црногорци не одају занатима и трговини. Црногорац је јуначан, али не из уверења, него из тежње да му се јунаштво види и призна; не трпи заслуге другога поред себе; осветољубив је и тежи да друго учини нижим од себе. Свако племе и сваки појединац држе за себе да су најбољи. Црногорац је бистар, оштроуман, јако религиозан и претерано националан; живи од традиције и од поезије у којој се велича Српство, Душан, Марко, Милош Обилић, Косово и т. д.; не воли никога да вређа; злочини из користољубља су сасвим ретки, или их готово нема; морал је на великој висини.

Занимљива је подела Црногораца по психичким типовима. Писац каже да су племена не само етничке већ и географске целине; живе под различним климатским и економским приликама, које су од утицаја на духовне особине. Само на овим географским разликама могу се заснивати индивидуалности појединих племена. Запажају се разлике између становништва Јужне и Северне Црне Горе. Северни Црногорци су физички јачи, душевно широкогруднији и тромији, док су јужни плаховити и жустри. Поред ове шире поделе, писац је уочио још разлика, те је према њима издвојио три главна типа. Први тип: племена Катунске и Ријечке Нахије истичу се јаком традицијом и примитивношћу; горди су и прзнице, претерано самохвалисави. И код ових племена постоји разлика у колико се иде са Севера на Југ; на Југу се све више испољава позната јужњачка нарав. У други тип писац ставља: Црмницу, Приморску Нахију, Куче, Братоножиће, Јужне Васојевиће, и један део Пипера. За њих каже да су физички слабији, али су веома плахи, свађалице, и лако се дају увредити. Сва остала племена припадају трећем типу који има у знатној мери ублажене особине прва два: много су умешнији, предузимљивији и завидљивији. Овај тип писац дели на три подтипа. Бјелопавлићи, Зећани и становници Љешанске Нахије су плаховитији од Васојевића, али имају нечега питомијег и срдачнијег; поред тога су и доста отпорни. Становници Никшићске и Морачке Нахије, за које су типични Дробњаци, разборитији су, хладнији, мање се лично испољавају; њихова су племенска обележја слабија. Они су истрајнији у послу од представника прва два подтипа.

Може се рећи да је писац беспристрасно пришао своје послу, и да је боље познавао карактерне особине свих Црногораца, но појединих племена; особито ово може важити за Црногорске Брђане. Поред тога има доста претеривања у цртању рђавих особина. Пишчева класификација типова по моме мишљењу не може у потпуности остати,

Мада свако племе има нечега сопственог, могу се ипак племена груписати у веће целине на географској основи. Сва Црногорска Брда: Кучи, Братоножићи, Пипери, Бјелопавлићи, Морача, Ровца и Васојевићи имају толико заједничког да могу чинити један психички тип. Брда и онако представљају географски и етнички појам. Овоме брђанском типу сродни су Дробњаци. У други тип може ући Стара Црна Гора, а у трећи Зета.

Али ове примедбе не одузимају вредност овој књизи; она спада у најбоље радове о карактерним особинама Црногораца.

М. Лушовац

Вулић Н.: *Justiniana Prima*. (Глас. Скоп. Науч. Друш., књ. V, Скопље. 1929, стр. 45—50).

Трухелка Ђ.: Археолошко белешке из Јужне Србије. (Ib., стр. 59—85.)

Познато је, да је Скупи (између села Злокућана и Бардовца, сев.-зап. од Скопља), главно место Дарданије, порушено од земљотреса 518. год. пос. Хр. Византијски цар Јустинијан, родом из тих области, обновио је варош и прозвао је *Justiniana Prima*. Град је од Авара поново разорен крајем VI. века. Тек у XI. веку помиње се као *Σκόπια* = Скопље, а крајем XIII. века долази под српску власт.

Док су наведене чињенице историјски утврђене, није још утврђен положај вароши Јустинијане Прве. Томашек је ставља много северније од старог Скупи, дакле не на месту данашњег Скопља. Еванс, напротив, идентификује положај Јустинијане Прве са положајем данашњег Скопља.

Н. Вулић је подвргао ревизији Томашеково и Евансово мишљење и дошло до закључка, да, на основу литерарних извода, нема никаквог ослоњања за мишљење, да је *Justiniana Prima* била на месту ранијег (и доцнијег) Скупи. Аутор је мишљења, опет на основу литерарних извора, да је *Justiniana Prima* била у *Dacia Mediterranea*, негде близу Ниша. Томашек је помишљао на Лебане. Вулић упозорава, да би ово мишљење постало факат, када би се утврдило, да се у „Царичином Граду“, код Лебана, налазила значајна византијска варош из Јустинијановог времена. Овакво мишљење оправдавају ископавања, која је вршио 1912 год. Вл. Р. Петковић и открио велику базилику за коју је држао да је из Јустинијановог времена. Пошто резултати о тим ископавањима нису обелодањени Вулић закључује, да питање остаје нерешено.

На основу археолошких споменика, ово исто питање обрађује Ђ. Трухелка у својим „Археолошким белешкама из Јужне Србије“ (10. *Colonia Flavia Aelia Scupi*). По Трухелки *Justiniana Prima* саграђена је 5 км. ниже од римског Скупи, на Вардару, на месту, где се налази данашње Скопље. Ау-

тор признаје, да његово мишљење археолошки није утврђено, јер се у самом Скопљу нису вршила систематска истраживања, али, „где год се на левој обали Вардара за нове грађе копају темељи, налази се на масивне зидине и сводове подрума са свима особинама византијске градње“. Познати скопски водовод грађен је на исти начин. Трухелка мисли, да се на основу ових, археолошких, ископавања прва хипотеза не може више одржати.

Поред ових исцрпних испитивања на основу литерарних и археолошких извора, неће бити без интереса упозорити и на картографске изводе. Ни они не решавају питање, али нас упозоравају да су подвојена мишљења постојала већ у XVI и XVII веку. Герхард Меркатор (1512—1594) у својим двама картама о Балканском Полуострву (Walachia, Servia, Bulgaria, Romania, Macedonia, Epirus et Achaia) ставља Scupi, на обема картама, јужније од Птоломејева централног била, односно Catena Mundi или Catena del Mondo из доба Ренесанса. Један век доцније Млетачки картограф Коронели ставља Scupi северније од централног била (Atlante Veneto, карта: Corso del Danubio de Viene sin a Nicoroli). Ми још немамо критичних издања помнутих карата, па стога није могуће ни утврдити из којих су извора Меркатор и Коронели узимали своју картографску грађу. Ипак, кад је реч о Ску-

пи-ју, не сме се изгубити из вида, да се у Птоломејевом атласу 1490 год. Scupi налази северније од централног била.

И. Сипић.

Посебна издања Географског Друштва, св. 1. Јован Цвијић од *Јуржи В. Данеша*, с. IV + 56; св. 2. Географско знање о Србији почетком 19. века од *Николе Радојчића*, с. VIII + 100. Београд, 1927.

Ова издања, која излазе поред *Гласника*, сведоче о живом раду Географског Друштва у Београду. То нас радује, и ако су она, на жалост, штампана, као и *Гласник*, на српском језику, који ми не разумемо. Садржина је изнета на крају у једном од западно-европских језика.

(Der Schweizer Geograph, I. II, 1929, с. 32.)

Фриц Нусбаум.

Ј. Данеш, декан факултета Природних Наука на универзитету у Прагу, проучава у овој свесци рад и живот великог југословенског географа.

(Bibliographie Géographique, 1925, с. 244.)

А. Фишел.

Кад се изузме дунавска долина и пут Београд—Цариград остала је земља мало позната у иностранству до дела Василија Бркића (1771), атласа Јована Саског и радова А. Вајнгартена (1788—1831.)

(Bibliographie Géographique, 1927, с. 318.)

Ив Шатењо.

РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА

Гласник Географског Друштва, св. XIII, година 1927, с. IV + 274. *Јован Цвијић, Шкраје* (с. 17—29, 3 скице). Српски превод чланка који је изишао у Geographical Review 1924, с. 26—49. Излаже sukcesивно локализацију шкрапа у кречњачким теренима са хомогеним слојевима, или са конглометарима, њихов развитак у вертикалном смислу, њихове облике и фазе развитака. *Славка Ђорђевић, Силашњавање нивоа Охридског Језера до 1927 године* (с. 288). Ниво језера који се попео за два метра од 1912 спушта се од 1924. — *Петар С. Јовановић, Абразиони и Флувијални елементи у рељефу Поречког Басена* (с. 169—194, 1 профил, 4 скице, 4 фот, карта 1:25.000). Допуњује Цвијићеве радове о Поречком Басену у средњем току Треске на Југу од Скопља, и излаже историју басена. Највећи део басена био је извориште реке која је отицала према Прилепском Басену. У горњем плiocену спустио се на Западу и на Југу и у њега је зашао један од залива Егеског Језера до висине од 900—920 м. Поречко Језеро, пошто се одржало док се ниво Егеског Језера спустио до 780 м. било је начето регресијном ерозијом једне притоке Скопског Језера у нижем нивоу

и спустило се до 780 м. Овај ниво обележава најнижа тераса која се сада види у басену. Услед новог спуштања језера у Скопском Басену на 500 м, Треска је удубила своје корито на дну отоке Поречког Језера и израдла 5 тераса, од 210, 120, 60, 30 и 10 м. Ове три последње одговарају стадијумима вирмске глацијације, а од других двеју једна је дислокована, а друга карстификована. *Анш. Лазик, Покори и ешавеле у Појовом Пољу* (с. 54—84, карта 1 500000, 4 фот., 13 скица, 1 карта изван текста 1: 200000, 1 профил 1: 2000). Врло прецизна студија хидрографије Попова Поља у Херцеговини, карстификовање долине, подземне мреже Дољашнице која је дуга 2000 м., понора Стријежаве, Мале Јаме и Голубинке. Пример је детаљне студије. — *Милосав Лушовац, Беране* (с. 195—203, 1 скица). Студија вароши. Показује добро повлашћен положај Берана, у плодном басену долине Лима, на згодним прелазима према сиромашној Црној Гори на Западу и богатим земљама око Лима на Истоку. Основали су га Турци 1862 године на месту средњевековног Будимља. Беране је до 1878 године било гарнизон, затим 1878 године постаје гранично трговачко место, по том